

mitološka funkcija sporta

žan-mari brom

Na kraju ove analize-sportskog sistema válja nam još pokušati da objasnimo *duboku popularnu ukorenjenost sporta, koja čini da je on stvarno doživljen kao svakodnevna kultura*. Verujemo da suštinski razlog uspeha sporta jeste u vezi s njegovim *mitološkim implikacijama*, jer on ponovo uvodi u doba obeleženo tehnološkim pozitivizmom tematike nesvesnoga u masama. Sport čini da ponovo snažno ožive izvesni *prastari arhetipi* i daje im samostalnu i objektivnu egzistenciju (mit o natčoveku, na primer). Kako to piše B. Že, povodom »ritualne i simbolične smrti«, o glumljenoj smrti koju predstavlja sport: »On (sport) vrši takođe prastaru, često nezapaženu društvenu funkciju. Potrebljeno je da pojedinac umre za samog sebe (kinjenja) da bi se rodio za društvo.«

To je glumljena smrt. Sport takođe ponovo dobija onu početnu društvenu funkciju u ravnim svojih arhetipova.«

Sport je u osnovi *arheologija mitova*. Kao skup zajedničkih predstava, sport je postao čvrsto strukturisan i zbijen sistem mitova. Sport je postao područje *svetovne mitologije*. Suštinske teme te mitologije – koje ćemo analizirati u njenim glavnim crtama – odražavaju preokupacije sveta u kojem društvene i političke »protivrečnosti, kulturni i politički raspeci, klasni antagonizmi, zahtevaju halucinacijski, uobraženi odgovor. B. Že je, među prvima, pokušao skicu analize onog što je H. Lenk već nazvao »mitiskom funkcijom« sporta. On piše: »... S one strane religijskih tema, nagadamo prisutstvo modela hijerarhijski uklapljenih u krilo zajedničkog nesvesnog koje ukratko ponavlja povest velikih događaja koji su mogli da obeleže pamćenje čovečanstva. Priznavanje protivnika jednog drugim, kroz suprostavljanja, podešće na aristokratski obred.« Ti veliki događaji koji su obeležili istoriju čovečanstva jesu oni koji su uglavnom pripisani junacima ili polubogovima koji deluju za druge ili protiv drugih junaka. Kako to opet piše H. Lenk: »Atletičar ovapločava mitski ideal: Herkula ili Prometeja i, katkad, takođe Narcisa.« »Druga funkcija: mitski junaci služe kao posredništvo između pojedinačnog nesvesnog ili zajedničkih, više ili manje svesnih, fantazmi. Kako to piše R. Kajoa: »U stvari, u mitu razumevamo najbolje, do srži, tajni sporazum najskrivenijih, najžešćih zahteva individualnog psihizma i najzapođedničkih i najzbunjajućih pritisaka društvene egzistencije.« Mit je, dakle, posrednik za sportsku *hermeneutiku sveta*, koju čovek ne shvata potpuno. Mit je uvek nadmoćan princip objašnjenja početka (vremena, života i sveta). I sport, isto tako, razvija mitologiju u meri u kojoj podjednako daje princip objašnjenja potrebe mišićne akcije čoveka. Osim toga, već smo analizirali nekoliko ideoloških mitova sporta (mit o rekordu i učinku, mit o napretku, mit o večnom plimpizmu itd.).

Jedna od velikih funkcija modernih mitova jeste da omoguće uvođenje objekta (stvarnih ili zamišljenog) u zajedničku uobrazilju; dakle, oni omogućavaju takođe, u izvesnoj meri, bekstvo. »Razumećemo to bolje«, dodaje M. Eliad, »ako pogledamo iz veće blizine dva glavna 'puta bekstva' kojim se služi savremenost: spektakl i čitanje. Nećemo insistirati na mitološkim predsednjima većinom spektaklom; dovoljno je podsetiti na ritualno poreklo borbe s bikovima, trka, sportskih susreta: svi imaju zajedničku onu tačku da se odvijaju u 'koncentrisanom' vremenu velikog intenziteta.«

INSTITUCIJA RITUALNOG SPORTSKOG REDA

Postoji vid sportskog spektakla koji bismo hteli da istaknemo: reč je o sportskom ceremonijalu, to jest o svim onim slojevima simbolizma, značkova, obreda koje prenose velika sportska takmičenja i koji su sastavni deovi sportskog protokola, uređenja spektakla kao svečane javne ceremonije.

Velike sportske ceremonije organizovane su kao javne manifestacije koje daju ritam društvenom i političkom životu na isti način na koji i druge velike društvenokulture manifestacije (nacionalni spektakli itd.). Kao takve, sportske manifestacije pokoravaju se izvesnom broju specifičnih organizacijskih načela koje većina sociologa sporta nastoji da zanemari. Za ovo postoje dva bitna razloga.

Prvi je da je većina pojava ceremonijalnog javnog života (zvanična primanja, politički susreti, svečana otvaranja javnih zdanja, ceremonije otvaranja skupa, hodočašće itd.) prilično slabo proučena, jer bi njihova analiza razgolitiла društveno potiskivanje koje one podrazumevaju. Doista, društveni ceremonijal možemo da tumačimo s Fojdom kao *ritualizovanu opsesivnu neurozu*, kao kompulsionalnu praksu izvesnih društvenih klasa i slojeva. Shvatamo, prema tome, da je dosta teško razotkriti mehanizme obrane koji funkcionišu kao ozakonjeni sistemi obreda posvećenih tradicijom institucije. Naime, analiza ceremonijala institucije smesta je od ove shvaćanja kao pretinja za njenu koheziju i njeno funkcionisanje. Shvatamo, tako, otpor što ga institucija suprotstavlja čim je reč o kritičkom proučavanju ceremonijala koji je zashiva, a fortiori kada se radi o tome da se ona izmeni ili čak ukine. Institucije koje su najjače ritualizovane (sekte, partije, crkve) posebno su one koje se najviše opiru promenama svog ceremonijalnog funkcionisanja. Kao takve, te institucije predstavljaju najbolje polje studije društvenog ceremonijala. Fojd, u svom čuvenom eseju »Dve veštacke zajednice: crkva i armija«, predstavlja je značaj analize veštackih institucija, to jest onih čija »je kohezija održavana spoljašnjom prisilom koja se u isto vreme suprotstavlja promenama svoje strukture«, u studiji društvenih institucija. »Te zajednice«, kaže on, »visoko organizovane, zaštićene na taj način protiv svake mogućnosti raspadanja, otkrivaju nam izvesne osobitosti koje, u drugim zajednicama, ostaju u skrivenom stanju.«

Ta sila inercije institucije u pogledu ceremonijala nedavno je bila posmatrana povodom Olimpijskih igara. Olimpijska institucija, koja je sam model birokratske institucije, opire se stopu po stopu, karikaturno, svemu što može da dovede u pitanje strogo uređenje njenog funkcionisanja ili ustaljeno odvijanje olimpijskog spektakla, istinskog modela ceremonijalnog arhaizma. U vreme 71. sednice međunarodnog olimpijskog komiteta, naprednjaci su ipak odlučili da pristupe nekim manjim ispravkama olimpijske institucije. Kako to beleži M. Kasten u »Svetu«: »Nijedna važna odluka nije bila doneta... Teško je smatrati za takvu... smanjenja na dvadeset sekundi trajanja izvođenja nacionalnih himni u trenutku predaje medalja, ili činjenicu da će golubovi od sada biti puštni u toku ceremonije otvaranja posle počasnih paljbi, a ne više pre, da se ne bi poplašili. Možemo čak da se čudimo što se ovako učen skup bavi ovim pitanjima jedva dostojnim potkomisije.« Drugi razlog je specifičniji za predmet naše studije. Sportski ceremonijal razotkriva, možda više nego ostatak drugih karakteristika sportskog čina, *militariističke i zapovedničke korene sporta*. Sportski ceremonijal, čija duboka sličnost s vojnim ili, opštije, »cezarističkim« ceremonijalom, da preuzmemo izraz A. Gramšija, jeste očigledna, upravo je jedna od slehih tačaka sociologa i ideologa sporta.

Ono što je zajedničko skupu više ili manje ideoloških gledišta o sportu, to je njegovo odbijanje da vide suštinsku prirodu sportskog ceremonijala: *materijalno ovapločenje ideoloških praksi*. Naime, kroz sportske ceremonije razotkriva se čitava ideologija sporta koji se, tako, ispoljava kao stroga autoreprodukcijska postupaka koji ga konsoliduju. Kako to beleži L. Altiser, data ideologija postoji samo kroz ritualizovano funkcionisanje ideološkog aparata, koji je njena materijalna kristalizacija. Ideologija, kaže Altiser, govori o činovima umetnutim u postupke, a ovi postupci regulisani su obredima u kojima se ti postupci unose u krilo materijalne egzistencije ideološkog aparata, bilo to sasvim malog dela tog aparata: mala misa u maloj crkvi, pogreb, *mali meč* u sportskom društvu, školski dan u školi ili miting političke partie!«

Poči ćemo, dakle, od teze da visoko ritualizovan vid sporta jeste izraz njegove ideološke zasićenosti. Razni sportski obredi predstavljaju zgušnjavanje ideoloških slojeva koji se prepliću u sportskoj instituciji. Možemo da razlikujemo dva vida sportskog rituala.

Prvi je onaj koji Ž. Meno zove »paradom« koja okružava sportske ceremonije i tiče se trenutne političke dimenzije sportskog takmičenja. Pošto se ovo odvija na uvek prisutnoj političkoj pozadini, očigledno je da se politički ceremonijal snažno uvlači. Ovaj ceremonijal je suštinski u vezi s političkim sukobima koji prate sportske susrete. Tačnije, on predstavlja nijihu simbolizaciju, ritualnu transpoziciju. Politički sukobi (državni sukobi, sukobi društvenih klasa, borba interesa itd.) nalaze, tada, u sportskim ceremonijama svoj posredovan simbolički izraz. Sportska takmičenja mogu da se preobrazbe u neposredne političke sukobe i, obrnuto, politički sukobi mogu da se uvvuku u sportska takmičenja. Sportski ritual u toj ravniji jeste, dakle, kao parada, simbolična kombinacija političkog sukoba i suočavanja fizičkih postignuća.

Ritual-»parada«, posebno na nivou međunarodnih suočavanja između sportskih nacionalnih ekipa, najviše odaje svoju ideološku podlogu: onu da je *kopija diplomatskih, vojnih, političkih i drugih rituala* koji upravljaju odnosima između raznih zemalja: primanjima šefova država, diplomatskim pregovorima, vojnim smotrama u čast gosta itd. Ovi odnosi jesu odnosi suočavanja svih vrsta u kojima ima udela nacionalni uticaj. Sportski ritual, u tom vidu, jeste, dakle, ritual suočavanja između nacija koje se suprotstavljaju na dogovorenem terenu. Kao takav, sportski ritual izraz je svake ideologije koja je prenošena ovim suočavanjima, naročito nacionalizma. Ovaj vid stvari naročito je dobro podvikuo Ž. Meno: »Zbog spektakularnog vida ovih susreta, 'parade' koja ih okružava«, piše on, »kao i osećanja koje oni izazivaju kod protivnika i gledalaca, sportovi često postaju izraz zskog i agresivnog nacionalizma. Razvijanje zastava i slušanje himni – obredi koji u glavnom čine deo međunarodnog sportskog postupka – još više naglašavaju nacionalističku sklonost!«

Prema tome, u ravnim parada, sportski ritual jeste ono što ceremonijalno reguliše identifikaciju, označavanje političkih, društvenih, državnih, ideoloških protivnika koji su odlučili da se suoče na neutralnom terenu posle »sportskog dogovora«: »neka pobedi bolji«. Sportski ritual je, znači, parada »priznavanja« protivnika (amblemi, zastave, himne, boje ili fetiši ekipa).

Na međunarodnim, olimpijskim takmičenjima, gde se suprotstavljaju velike nacije, države, političke sile itd., sportski ceremonijal naročito je opsedajući što se tiče nacionalne identifikacije sportskih protagonisti. Nacije i države, zvanično priznate ili ne, savesno drže do toga da budu sportski predstavnici kao živi politički entiteti. To je razlog zbog kojeg, u okviru međunarodne diplomatske igre, igre velikih sila (miroljubiva koegzistencija), pitanje zastava i nacionalnih himni igra tako veliku ulogu u utvrđivanju međunarodnog ili olimpijskog sportskog protokola. Kako kaže Ž. Meno: »Politički problemi koji vise nad sportom često nalaze povlašćen način izraza u neprilikama sa zastavama!« Zastava, naime, omogućava da se označi i da se posveti nacija koja učestvuje ili je pozvana nacionalna delegacija. Smesta se shvata važnost amblema kada dođe do prepriče, sukoba po pitanju reprezentativnosti ili čak međunarodnog postojanja naroda, nacije ili države (zemlja podjeljena na dve, postojanje dve države, nacionalni zahtevi ugrijnetih naroda, zemlja pod stranim nadzorom, sukobi reprezentativnosti itd.).

Ali ideološka važnost parade i »nacionalnog« rituala jeste takva da sportska institucija uvek traži kompromisno rešenje koje zavisi od dosta prefinjene diplomatije. U tom slučaju, pronalazi se fiktivna protokolarna rešenja za potrebe sportskog ceremonijala (kombinovana ili neutralna zastava, olimpijski emblem, pozivanje na velike klasične muzičare ili na ukupnu narodnu baštinu itd.).

Drugi vid sportskog rituala određen je unutrašnjom racionalnošću sportskog sistema koji je, kao što znamo, upućen ka traženju fizičkog postignuća. Sportski ritual tada je ideološki odraz postupka takmičenja. Na taj način, sportski ritual ispoljava se kao zaokupljenost tačnošću, pravilom, merenjem, redom, hronometrom, geometrizacijom prostora, uređivanjem stvari, strogim i ceremonijalnim pokoravanjem sportskim pravilima.

Ovaj vid možemo da nazovemo *ritualom funkcionisanja*, jer on reguliše u pravom smislu reči, u propisanom redu, odvijanje sportske ceremonije, daje joj njenu koherentnost, učvršćuje razne sekvene pravilnog sportskog takmičenja, jednom reči, daje joj njeno ideološko jedinstvo. Na tom nivou, sportski ritual je, dakle, neposredna materijalizacija svake unutrašnje ideologije u sportskom sistemu koji, kao i svaki ideološki aparat, proizvodi specifičnu ideologiju. Sportski ritual je tada znak takmičenja, opravdanje propisa, neposredna odbrana hijerarhije sportskih vrednosti i šampiona. Ritual funkcionisanja jeste simbolizacija sportskog sistema u činu; on mu daje njegovu ideološku racionalnost, jer posvećuje sportski red koji je i sam ideološka reprodukcija društvenog reda u koji se uvršćuje. A. Geien je zapazio važnost tog ideološkog deljenja društvene stvarnosti, kada tvrdi da sportska ceremonija i propisi posvećuju „moralni zakon“, „sportsku etiku“¹³. Ta moralnost u dejstvu jeste ona koja je saglasna sa samim postojanjem sportskog sistema koji je i sam reprodukcija ukupnog društvenog sistema.

Dakle, u sportskom spektaklu u pravom smislu reči, u sportskim ceremonijama, pronalaže se, u obliku više ili manje tradicionalnih rituala, sve fasete ideologije sporta koja funkcioniše, da tako kažemo, na „vruće“, u tom smislu što se nameće protagonistima takmičenja u obliku priuđnih, da ne kažemo opešajućih činova. Svako na svom mestu, svako u svojoj ulozi reprodukuje u činovima, u obredima, u tradicionalnim postupcima, sportsku ideologiju, i prenosi je u obliku vidljive materijalizacije ili interiorizovanih prilaza.

MASOVNA PSIHOLOŠKA FUNKCIJA SPORTA: SPORT I USMERAVANJE MASOVNE DRUŠTVENE ENERGIJE

Sport je značajan činilac manipulacije masovnim afektima. Izvesni sociolozi predpostelju su, naime, da je sport, kao skup društvenih predstava, priznatih ponašanja i vrednosti, sačinjavaju regulatorski i učvršćujući element masovnih afekata. Sport je činilac društvenog usmeravanja energije. On omogućava puno i bezopasno ulaganje cele preostale energije koja drukčije traži puteve ostvarenja. Kako to napominju „Esej o doktrini“, sport „donosi detetu nadoknadu koja neutrališe ili usmerava njegovu prirodnu težnju ka nestabilnosti, ka agresivnosti, pa čak i nasilju.“¹⁴

To je ona funkcija preobražaja energije, katarze, transmutacije koju bismo hteli da analiziramo, jer mislimo da je to jedna od najvažnijih funkcija sporta u društvu rastaranom društvenim antagonizmima i u kojem je agresivna energija postala, kako je to napominju Frojd, istinski istorijski entitet.

Valja najpre primetiti da je sportski spektakl prava *tvornica masovnih osećanja*. Sport „priprema“ afekte gomile, to je „sentimentalna masovna proizvodnja“. Već smo napomenuli da je sportski spektakl bio prilika za ulaganje svih ljudskih osećanja. U stvari, sportski spektakl je društvena institucija koja omogućava proizvodnju i pražnjenje osećanja preko mase.

Ako sledimo Sartra, tip društvenog pregrupisivanja u pravom smislu reči jeste „serijalnost“, to jest numeričko spajanje društvenih atoma, žbirk, anonimnih aglomerata. No, serijalnost je način postojanja atomizirane mase. Ona je ta koja se u suštini sastaje oko fudbalskog terena, stadiona za ragbi ili bokserskog ringa. Mnogobrojni pojedinci koji se sastaju okupljeni su, kako bi rekao Sartr, „u alteritetu“. Njihov jedini zajednički interes jeste u spektaklu. Valja, u tom pogledu, spomenuti naročitu afektivnu tonalnost koja boji odnose gledalaca među sobom. Sportska gomila je *blok anonymnosti* koji spaјa, u brzom množenju pojedinačnih osećanja, mnogobrojne oduševljene poglede. Navijači, „tifosi“, svakako se ne poznaju. Postoji, dakle, vrsta otudenosti koja se podnosi između ljudi istovremeno kada i vrsta prisnog saučesništva. Razmenjuju se lažnotehničke reči, urla se zajedno, komentariše se, složno se treperi, ukratko, svet je poblesavljen. Sportska *serijalnost* jeste najsavršeniji izraz one masovne poblesavljenosti koja obuzima gomile pred sportskim spektaklom.

Najsavršeniji izraz nazoviprostorne serijalnosti sportske gomile daju nam redovi gledalaca duž puteva kojima prolaze biciklističke trke. Poredani, ne poznajući se, gledaoci čekajući reklamni karavan kao što domaćice stoje u redu čekajući otvaranje prodavnice. Sportska gomila je, kao serijalnost, čvrst način da se bude zajedno, koji služi kao socijalizacija, supstitucija, baš kao P.M.U. ili kafane – barovi. L. Mamford je dobro video tu serijalnu socijalizaciju pred sportskim spektaklom. Ta serijalnost je serijalnost društvenog *mimetizma*. „Trka ili igra“, kaže on, „ostvaruje se u okviru tesno nagomilanih gledalaca. Pokreti te mase, njeni krizi, njene pesme, njena bodrenja, stalna su pratnja spektakla... Uglavnom lišen svakog fizičkog vezivanja svojim bezličnim radom, on (gledalac) sada je stopljeno s *primitivnom indiferencijanom grupom*. Mišice se grče ili se opružaju tokom igre, njegovo disanje se ubrzava ili se usporava, njegovi urlici povećavaju razdraženost trenutka... U trenucima pomame, on udara u leđa svog suseda ili ga grli.“¹⁵

Sport igra važnu masovnu ulogu u naprednim ili birokratskim državokapitalističkim društvima. Sport je institucija koja igra ulogu *čepa i oduska*. Povremeno, sistem omogućava masama da se okupe, da uđaraju nogama, da urlaju i, da sve kažemo, da se „olakšaju“. Primetićemo, uostalom, da su masovne društvene manifestacije najzačajnije i najbrojnije u društvima u kojima su režimi najtačiteljski i najdiktatorski. U društvima u kojima su masovne političke manifestacije zabranjene, sportske manifestacije su najmoćnije. Tada se utemeljava vrsta *društvene osmoze* između političkih, društvenih i sportskih manifestacija.

Sportske manifestacije su, dakle, oblik usmeravanja masovne energije ka institucijama reda. Sportske manifestacije ne samo da poštaju utvrđeni red, nego uvide i svoj sopstveni red. Osim toga, one se gotovo uvek odvijaju pod zaštitom snaga reda. Društvene rečenice, one zasnivaju društveno kontrolisan ventil sigurnosti za moguće ključanje masa. Osim toga, sportski spektakli, svojom unutrašnjom povezanošću, uče mase da poštiju red. I oni sami su vidljivo ovapločenje utvrđenog društvenog i političkog reda.

Iz ove funkcije proističe druga značajna karakteristika. Samom činjenicom da sportske manifestacije teže da zamene političke manifestacije, one teže isto tako da se sve više i više politizuju. Zanimljivo je napomenuti da su se velike sportske manifestacije, koje su čak, po mišljenju organizatora, htele da budu apolitične, sve „degenerisale“ u politički forum (Mek-

siko: crni Amerikanci dižu pesnicu „black power“-a; Minhen: Palestinci koriste svoje nacionalno pravo ubijajući izraelske atletičare, itd.).

U sportu, kako to, naime, još kaže Ž. Meno: „Gomila se raspaljuje s one strane svake kontrole.“¹⁶ „Sport je institucionalisano i dozvoljeno masovno sredstvo koje omogućava gomili da ispušti svoj višak energije, da isprazni svoju gorčinu, svoje frustracije i svoja razočaranja. Sport je moderna institucija tipa (relativno) kontrolisanog oslobađanja masovnih afekata i emocija. Već za vreme ceremonije otvaranja nije retko da se okupljena gomila „dovede u kondiciju“ i učini „da poraste“ emocionalna „temperatura“, intonirajući nacionalne himne, ratne pokliče i uredne ohrabrenja. To je veoma izrazito za vreme turnira pet nacija u ragbiju. Velšani i Škotlandani naročito su *specialisti* za ovu vrstu demonstracija.

U modernom dobu, sport je, dakle, veliki masivni katalizator osećanja. Sociolozi su zabeležili ulogu „katarze“ sporta naročito na području zadržavanja i pražnjenja agresivnosti. Problem sublimacije agresivnog, fizičkog, mišićnog nasilja jeste, kako je to pokazao Frojd, veliko pitanje društva koje počiva na sublimaciji pulsija. No, teoretičari sporta svu su podvukli katarzičku vrednost sporta. Neke su čak sport ukazao kao miroljubivo sredstvo koje zamenjuje ratno nasilje da bi ispraznilo ljudsku agresivnost. „Esej o doktrini sportova“, u stilu koji mu je svojstven, beleži ovu funkciju sporta: „Značajan spektakl kojeg najčešće zasniva visoko takmičenje, estetskim karakterom što ga izvlači iz savršenstva i sklada pokreta, dramatičnom klimom koja se radi iz jačine, neizvesnosti i plemenitosti borbe, ispunjava funkciju razonode i opuštanja. On zadobija tako društvenu važnost. Veza koja se utemeljava između izvođača i gledaoca stvara medju njima očvidnu solidarnost. Obojica učestvuju u takmičenju; oni osećaju istu uzbudjenju, poznaju iste radosti. Sportski spektakl je popularna moderna drama, on omogućava strastima i potisnutim nagonima da se oslobođe bez opasnosti i nečiste savesti, on ih pročišćava, baš kao dramske predstave uopšte, ali s uvećanim intenzitetom.“¹⁷ „Esej o doktrini“, to se vidi, utvrđuje, s jedne strane, da je sportski spektakl današnji popularni spektakl po svojoj dramskoj snazi, a, s druge strane, da je sport danas društvena terapeutika u pravom smislu reči. On omogućava da se pročisti, da se ukloni „rdav predmet“ u krajnjovskim izrazima, to jest onaj mračni i, da sve kažemo, opašni deo. Sport je masovna higijena, zajednički „chimney swipping“.

a) Masa u fuziji: emocionalna mistična svečanost

Poslednja tačka na kojoj bismo hteli da se zadržimo, jer je uglavnom prečutivanja od sociologa sporta, jeste važnost emocionalne sredine velikih sportskih spektakla, koji dovode u fuziju, tačnije u afektivno vreme, široke mase. Jedna od suštinskih karakteristika modernog sportskog spektakla upravo je inscenacija ogromnih i osnovnih zajedničkih uzbudjenja koja pokreće mase. Sportski spektakl je popularan i primaran po tome što ne posredno pogoda jednostavnošću osećanja koja oslobađa i pokreće. Emocionalni sportski univerzum, jednostavan jer je *dvojan*. Dobro i rđavo, radost i razočarenje, trijumf ili gorčina postoje zajedno ili slede jedno drugo.

Jedno od bitnih obrazloženja uspeha sportskih spektakla dato je prilikom okupljanja gomile, zajedništva u masovnom uzbudjenju. Ljudi dolaze da crpe svoju meru kupke u gomili, u onoj osnovnoj solidarnosti oko dramatičnog spektakla. Kako to podseća Ž. Manjan: „Za svakog ko je prisustvovan međunarodnom fudbalskom susretu ili finalu Olimpijskih igara, ili prosti borbi dve mesne ekipe u zemlji ragbijia, očvidno je da gledaći veoma brzo dolazi do onog maksimuma intenziteta, sudelovanja, privlačne snage i dubine, fuzije u *Namu* koju Gurvič označava izrazom zajednice“.¹⁸ To sportsko *Mi* obuhvata istovremeno sportiste i navijače. Spektakl se raspreduje oko silne stupnjevitije proizvodnje osećanja i uzbudjenja. Dobar sportski spektakl upravo je onaj koji omogućava okupljenoj masi da pređe čitavu gamu osećanja, od tih usredstvenosti slušanja nacionalnih himni do preokreta toka igre, prolazeći kroz zabrinuto iščekivanje. Sportski spektakl je mašina za proizvodnju jakih uzbudjenja za sve.

Između publike i sportiste i atletičara koji se izlažu utemeljava se vrsta ugovora o uzbudjenju. Sportisti moraju da pruže gledaocima prečutno dogovorenu količinu lučenja adrenalinu. Isto tako, sportisti zahtevaju od publike da bude dobra publika, dobar afektivni seismograf. Kako to beleži Ž. Manjan: „Sportisti priznaju da im dobra publika pomaže da se prevaziđu, dok ih hladna publika ometa.“¹⁹ No to je onaj odnos afektivne uzajamnosti između publike i njenih sportista koji objašnjava dubinu masovne fuzije. „Ta afektivna simbioza“, kaže još Ž. Manjan, „koja se stvara između izvođača i gledalaca dostiže jačinu koja je specifična crta sportskog spektakla.“²⁰

Ta masa u fuziji jeste ono što je, po nama, povoljan teren za sve reakcionarne i mistične propagande fašizma. Jedan od suštinskih principa fašizma jeste okupljanje u čoporu oko propagandnog spektakla. Masa u transu, općinjena veličanstvenim prizorom Firerove parade, nije bitno različita od rulje navijača koji likujući i derrnajući se zauzimaju teren da bi se približili idolima. U jednom kao i u drugom slučaju reč je o zajedničkoj mistifikaciji, o potrebi represivnog poistovjećivanja sa zapovedničkim uzorom ili vodom.

To je onaj „masovni fluid“ koji sam od sebe zrači iz mase i izaziva pokretački i emocionalni trans koji je svojstven sportskom spektaklu gomile. Uzbudjenje i zajednička sredina, koji rastu u jačini srazmerno broju gledalaca, oslobađaju se iz gomile koja nastoji da se oseti zbijenom u istom uzbudjenju. Ž. Manjan upravo piše: „To ushićenje izražava se samo od sebe krikom, i veoma brzo i veoma često dostiže upečatljiv vrhunac. Ko nikad nije pomešao svoj glas s gradnim glasom gustih, čestih i vrvećih ljudskih masa stadiona, nema nikakvu mogućnost pristupa dubokim značenjima sporta. Kada se podigne ta duga drekla koja se, malo-pomalo, organizuje u pesmu radosti široku kao more koje se valja, vrtloži i klijuča, nemoguće je ne osetiti da se tu pod nebom, mnogo bolje nego u najprostranijoj dvorani za spektakle na svetu, doista ostvaruje zajednička katarza.“²¹

Sportski spektakl združuje pre svega mase u fuziji u ogromnu uzbudenu zajedničkošć. Ova neposredno doživljava ono „okeansko osećanje“ o kojem govorii Frojd, onaj val gomile kojeg Manjan upoređuje s nemirnim morskim bučanjima. Činjenica je da silna i upečatljiva huka, potmula i teška, stvarno liči na valjanje mora. Dva izveštaja čini se da to sugerisu. „Veliki stadion odakle dopire huka okeana“, piše Ž. Lakutir u „Svetu“; „Morski šum koji ispunjava stadion postao je uzburkaniji“, izveštava R. Poenti u „Svetu“.

Mislimo, preuzimajući Frojordova predosećanja u »Nelagodnosti u civilizaciji«, da to okeansko osećanje zadovoljava duboku narcističku masovnu težnju koja podstiče pojedince da se zagnjure u ono veliko Sve, ono veliko ljudsko telo, svo toplo i treperavo, koje je bučna gomila. To okeansko osećanje je, mislimo, zamena za religiju, za onu neputiskivu potrebu da se bude vezan zajedno u veliko Sve, kako je to video A. Bergson (»Dva izvora morala i religije«). Kako kaže Frojd povodom okeanskog osećanja: »Radilo bi se, dakle, o osećanju neraskidive vezanosti za veliko Sve i pripadnosti Opštem²⁵.«

b) Čežnja za zajednicom: mladost po punomoći

Postoji još i drugi vid izvanrednog uspeha masovnog sporta. U sportu, gledalac živi po ovlašćenju vrstu zajednice u »svetkovini mladosti i mišića«. Gledaoci koji prisustvuju sportskom spektaklu prisustvuju jednoj automatski, svojih omiljenih fantazmi: biće – skup u preterivanju, zadovoljstvo što se živi u razdraženosti i numerenosti, u graji, u svečanosti...
Ta potreba za zajedničkom svečanošću, veoma često nesvesna, jeste potreba za pravim životom, za društvenim životom. Narodna svetkovina javlja se gotovo samo kao spektakularna inscenacija državnog aparata (14. jul) ili trgovачkog kapitala (Božić). I samo značenje narodne svetkovine teži da se izgubi. No, sport nudi priliku da ona velika narodna okupljanja ili, kako kaže M. Bue, »Za zajedničko sudelovanje vezano za vid ceremonija što ga uzimaju izvesne velike sportske manifestacije, kao i za njihov vid svečanosti²⁶.« To zajedničko sudelovanje jeste sudelovanje svih »podljudi svesnih svoje podljudskosti«, svih onih koji žive po ovlašćenju ili po punomoći. L. Volpičeli beleži s umesnošću: »Sport ga (pojedinica) oslobađa njegove uobičajene uloge koja se sastoji u primanju naredenja i u njihovom izvršavanju, automatski u savršenom ponavljanju svoga Ja. Kada se nađe oko sportske arene, gledalac ima iluziju da je nečemu koristan, da stiče sopstvenu inicijativu²⁷.« Bue takođe primećuje na sumnjičav način: »Ali taj skup gledalaca oko piste ili terena, ako je za dobar deo trepereće sudelovanje u kultu sporta i njegovih vrednosti dejstvenosti i lepotе, nije li, s druge strane, zdržavanje u nemoći onih koji dolaze da vide ono što ne mogu da učine, bilo da im nedostaju spoljna fizička, finansijska sredstva, bilo da je hrabrost ono što nemaju?²⁸« Čini nam se da sportski spektakl okuplja one hiljade »malih ljudi«, po formuli V. Rajka, potičenih i otudnih u svojoj sopstvenoj svakodnevnoj egzistenciji, koji daju sebi razlog postojanja u zajedničkom nagonu za podvige koje nikad neće moći ostvariti. S ovog stanovišta, sport, kao masovna težnja, izgleda nam kao manifestacija, kao znak osiromašenja stanovništva. Sportski spektakl namenjen je tome da stanovništvo, deprimiranom i osiromašenom svakodnevnim životnim uslovima, povrati njegov tonus. U tom smislu i možemo da ga nazovemo opijumom za narod.

c) Sportska sublimacija agresivnosti

Svi ideolozi sporta nastavljaju da tvrde da je sport sredstvo da se očuva fizički integritet radnika u meri u kojoj bi omogućio telu da se slobodno razvija. To je ono što još jednom podvlači »Esej o doktrini«: »Sport je, naime, potrebniji danas nego ikad. Napredovanja nauke i tehnike, razvoj mašine, podela rada, gradska koncentracija i stambeni uslovi, povećanje slobodnog vremena i poboljšanje životnog standarda poremetili su egzistenciju radnika. Tehnička civilizacija čini da se kod njega rada rastuća potreba za kretanjem, potreba za nadoknadujućom fizičkom delatnošću, za igrom koja je izvor opuštanja i razonode.« I dalje: »Sport, naime, donosi čoveku nadoknadujuće opuštanje nužno za očuvanje njegove nervne ravnoteže i njegovog fizičkog integriteta²⁹.«

U takvom položaju, agresivna mišićna energija ne uspeva da se uloži, i to utoliko više što moderan industrijski rad zahteva krajnje tačne i disciplinovane pokrete. Tada se i opravdava nadoknadujuća uloga sporta, koji je društveno nužna institucija »miroljubivog« preobražaja viškova agresivnosti. Sport je mašinerija sublimacije agresivnosti. On je, kako to sugerije Ž. Manjan, »kulturna borbenog nagona³⁰.« Ta kultura zasniva se u suštini u dva oblika. S jedne strane, sportska kultura priređuje simbolični sistem ritualizovanog, dakle društveno dopuštenog, nasilja. Sportski zakonik, sa svojim kolektivnim predstavama, zasniva u suštini »ugovor« o fizičkom »ophodenju«. Svaka sportska organizacija, čitava njenja institucijska arhitektura predstavlja simboličan napor da se okruži, razgraniči, smiri, usmeri nasilje. Propis takođe igra ulogu ograde. Propisivanje napada i udaraca nogom u fudbalu, u ragbiju ili udaraca u borilačkim sportovima, poučno je u ovom pogledu. Ceremonijalni i obredni karakter sporta upisuje se u taj napor da se ovlađa nasiljem. Svojim sloganima, svojim zastavama, svojim aparatom za izbor i za takmičenje na terenu međuoblasnih, međunarodnih suprostavljanja, sport postaje pravi pokretač agresivnosti kojoj daje oblik takmičenja.

Sport usmerava promenljivu, prirodnu, pulsionu agresivnost na puteve institucionalisanog takmičenja. Agresivnost je usmerena ne samo u takmičarske, kulturno vrednovane pokrete, nego takođe u institucionalisana mesta. Kako to kaže A. Redna: »Sportski teren, taj ispust nagona agresivnosti, agresivnih pulsija... takođe je institucionalisana organizacija... usmeravanja nagona agresivnosti.« »Sportska utakmica, svojim određenim terenom, svojom kontrolisanom propisnošću, svojim tačno merenim trajanjem, svojim podrobnim zapovestima obrazuje prostor-vreme u kojem ta unutrašnja pulsija uspeva da se ispolji, da se zadovolji u bezrazložnoj aktivnosti, to jest bez kasnijih posledica, pošto ima svoj cilj i svoju svrhu na sportskom terenu³¹.«

S druge strane, sport izražava mišićnu normativnost, što je dobro primetio Manjan: »Sport«, kaže on, »zamišljen kao igra upravljenja u suštini ka takmičenju, nudi dopušteno sredstvo da se reaguje na općinjavanje nasilja³².« Sport, dakle, zasniva društvenu instituciju koja omogućava alhemiju agresivnosti; ova je, sportom, stavljena u službu kulturnog rada u dozvoljenom obliku. Sport je, dakle, institucija, mašinerija sublimacije agresivnosti. Kako kaže M. Klajn: »On je sredstvo koje omogućava da se eliminuši velike količine agresivnosti i sadizma, i da se eliminuši fizičkim putevima: hoću da govorim o sportu. Tako napadi protiv omrznutog predmeta mogu da budu izvršeni na društveno dozvoljen način; u isto vreme, sport služi kao nadoknada teskobnosti, jer dol dokazuje onom ko ga praktikuje da neće klonuti pred napadačem³³.« U tom smislu, sport nudi sistem društvenih sporazuma o upotrebi agresivnosti, sistem normi ponašanja. Kako još kaže Manjan:

»Američki stav prema fudbalu svedoči o neodoljivoj potrebi da se odredi, da se ograniči i potični konvencijama simbolizam nasilja u sportovima³⁴.« Sportski simbolizam koji je takođe simbolizam takmičenja, pre svega je skup predstava, normi, modela dopuštenoga nasilja. Ova stvarnost javlja se veoma dobro u borilačkim sportovima, gde su udarci, zahvati, parade itd. kodifikovani sa sitničavosću. Sto su borilački sportovi opasniji, i pokreti su ukrćeniji i propisani na nepopustljiv način. Uputno je primeti da su to oni sportovi koji prenose najjači simbolički sloj ceremonijala i rituala. To je ona normativna funkcija koju je podvukao H. Adam kada tvrdi da »sport prenosi modele surorosti delotvorne i prihvatljive za mase³⁵.« Pitanje sublimacije agresivnosti izbija u društvu koje podržava protivrečan stav prema nasilju i agresivnosti. Doista, najočnjivije manifestacije ovog društva, koje iznosi na javnost svoju agresivnost, prožete su varvarskim nasiljem (rat, teroristička masifikacija, koncentracioni logori, psihijatričke bolnice u SSSR-u itd.). Sredstva masovne komunikacije predusretljivo izlažu sav »uzbudljiv« spektakl tog neljudskog nasilja. U isto vreme, i u reakcijom nečiste savesti, nasilje je odagnano zapadnjackim moralom judejsko-hrišćanske inspiracije. Sva privatna ili javna moralnost trudi se da odagna sablast direktne akcije, nasilja. Ne – nasilje i miroljubivost društvene normativnosti jesu obrnut odraz zbiljske stvarnosti koja je surova vladavina strana. Kako kaže Frojd u »Nelagodnosti u civilizaciji«: »Civilizacija mora sve da upotrebi da bi ograničila ljudsku agresivnost i da bi umanjila njene manifestacije pomoći psihičkim reakcijama etičke vrste. Otuda ta mobilizacija metoda koji podstiču ljude na poistovčećenja i na ljubavne odnose inhibiranje što se tiče cilja; otuda to ograničenje polnog života; otuda, takođe, taj nametnuti ideal da volimo svoga bližnjeg kao samog sebe³⁶.«

U toj društvenoj atmosferi zasićenoj nasiljem javlja se sport kao protivrečno jedinstvo nasilja i nenasilja. Kako to veoma dobro piše B. Že, sport je »ritualno nasilje, to jest ozakonjeno, ograničeno nasilje, to jest nasilje koje nije stvarno nasilje³⁷.« »Esej o doktrini« beleži takođe, na ne ga, to protivrečno jedinstvo svojstveno sportu: »Zato što je takođe prilika za kretanje i društveno učestvovanje, zato što zahteva od izvodača, u određenom okviru, u isto vreme podsticanje i savladavanje svoje prirodne agresivnosti, najstalniju kontrolu svojih reakcija, on omogućava čoveku da se bolje upozna i da se postavi tačnije u odnosu na druge, u odnosu na spoljni svet³⁸.«

Sport je institucija ove protivrečnosti i, kao masovna pojava, igra ulogu sigurnosnog upravljača za društvo podriveno agresivnim antagonističkim strujama. On zasniva pol fiksacije i ulaganja agresivnosti, a naročito njenog kontrolisanog pražnjenja. U tom smislu, sport je nužna institucija. On predstavlja, moglo bi se reći, tvornicu pročišćavanja agresivnosti koja je destilisana u sublimirani spektakl. To je onaj vid što ga je podjednako istakao sociolog dokolice E. Moren. Ovaj, pošto je primetio da »svaka kultura traži da dsciplina ili prikrije čudovišta nasilja i seksualnosti«, tvrdi »da postoji u našim društвima rastući sektor agresivnih fizičkih pražnjenja, to je sport. Sport možemo čak da posmatramo, dodaje on, kao u ovom trenutku, jedini stvaran izlaz za nagon borbenosti. Šire, jedino civilizacija igara bila bi u stanju da bezopasno ispušta ogromnu potrebu za opasnom prigušenom afirmacijom³⁹.«

E. Moren tu ustanavljava, verujemo, važnu strukturu vezu između, s jedne strane, rastućeg razvoja sporta i, s druge strane, ogromnog porasta te agresivne energije. Sport, kako su to zabeležili brojni sociolozi, jeste predobje rata. On predstavlja, na neki način, njegovu institucijsku simbolizaciju. B. Že piše: »Moglo bi da se govori o katarzi ratničkih raspoloženja, o zajedničkom pročišćavanju građanstva. Sport bi bio udoban način da se odstrani nasilje koje postoji u endemičnom stanju u društвima. Ako, posle svega, reči ćemo, naši mlađi hoće da se tuku, neka to čine na stadionu, to je sport. Sport možemo čak da posmatramo, dodaje on, kao u ovom trenutku, jedini stvaran izlaz za nagon borbenosti. Šire, jedino civilizacija igara bila bi u stanju da bezopasno ispušta ogromnu potrebu za opasnom prigušenom afirmacijom⁴⁰.«

Srodnost sporta, njegovog načina organizacije, njegovog govora, njegove ideologije i njegovih vrednosti s vojnim svetom bio je, uostalom, zabeležio Ž. Vine, koji piše da »je srodnost žargona fudbala s vojnom terminološijom očevidna i nije slučajno⁴¹.« Sportski svet je civilni odraz ratničkog sveta. Ovo se potvrđuje ne samo u ravni govora, zakona časti viteške i vojne inspiracije sa svim njegovim obredima, nego takođe i naročito u njegovoj organizaciji. Kako to beleži Ž. Vine: »Fudbal, kao napon ekipe koja tačno sarađuje, trebalo bi da bude sposoban da pripremi teamwork u vojnoj borbenoj jedinici, jer on sjedinjuje u isto vreme neobuzdane nagone s naročitim oblikom discipline⁴².«

Sport je proizvod naglašavanja represivne sublimacije koja se duge povećanju industrijske proizvodnje. Zahtevi učinka proizvodnog aparat-a danas su takvi da su svu oblicu rada upravljeni ka rentabilnosti sistema. To traženje produktivnosti podrazumeva rastuću sublimaciju erotskih i agresivnih pulsija. Ove onda traže teren ulaganja u mešovitom, sadomazohističkom obliku. T. V. Adorno podržava da »sport ne podrazumeva samo prisilu i nasilje, nego, takođe, poslušnost i patnju⁴³.« A dalje, on govori o »sadomazohističkom trenutku u sportu«. »Ovaj strukturiše sport, ne samo kao zaostatak proteklog društvenog oblika, nego mnogo više kao prilagođavanje novom društvu⁴⁴.«

U stvari, nagomilana mišićna energija, koja je, po Frojdiju, agresivna energija u pјavom smislu reči, uspeva da se izlije u sportu u tipično sadomazohistički obliku. Zadovoljstvo što se pati, »filopenija«, sastavna je crta sportskog sistema koji vrši »vrstu emocionalne alhemije« agresivnosti. Frustracije vezane za otuđenje rada preobražavaju se u agresiju. Ova, daleko od toga da se obori na svoje uzroke, okreće se na sebe samu i preobražava se u autoagresiju. Ž. Vine podržava da sprečavamo »žrtve kapitalističke dominacije da uprave agresivnost, koja proizlazi iz frustracija izazvanih otuđenim društvenim odnosima, protiv njenih uzroka. Umesto da preduzmu razaranje sistema ropstva, umesto da se bore protiv ugnjetavanja, pojedinci upravljaju želju za razaranjem, hranjenu nagomilanom agresivnošću, protiv svoga sopstvenog Ja i protiv svih onih koji su kao i oni žrtve. Sport je u suštini obeležen mazohističkim elementom⁴⁵.«

Drugi mehanizmi sastoje se u omogućavanju energetskog izlivanja u ozakonjenom mišićnom obliku. Sportski pokreti jesu oblici uzdržane i kontrolisane agresije. Glavna odlika sportista jeste ono što Frojd zove »pulsom moći«, to jest mišićnim i psihomotornim vladanjem.

Ta agresivnost, dugo uzdržana, uspeva da se ostvari u oblicima izraza neobuzdanim ali usmerenim u aparate i institucije, koji su, tako, izgradići i učvršćeni libidom uništavanja. Ž. Vine takođe beleži paralelizam između represivnog oklopa državnog aparata i ljuštornice nataloženosti sportskih propisa. Kao što su državi, kaže on, potrebnici policijski, sudije i zatvorski čuvari da bi nadgledali održavanje pravila kapitalističkog društva, tako je i sportskom poduhvatu nužno korišćenje lica kojima je data moć sankcije da bi nametnuli poštovanje sportskih pravila⁴⁴. S druge strane, sportski ritualni igra takođe ulogu sistema zaštite od agresivnosti. »Budući da fudbal, kaže on, »dozvoljava izvesnu meru agresivnog ponašanja koje ne može biti dozvoljeno u svakodnevnom životu, igra mora biti zaštićena na fudbalskom terenu izvesnim ritualima«.

Sportski spektakl omogućava emocionalnu regresiju za masu gledača. Ta regresija deluje na dva fronta. *S jedne strane, ona skamenjava sportsku gomilu u nejasan afektivni blok, u afektivni seizmograf*. Trebalo je biti prisutan na velikom sportskom takmičenju da bi se razumeo fenomen afektivne zaraže i emocionalne senzibilizacije koja se dohvata gomile. Ova spontano reaguje osećanjima još uvek veoma bliskim kriticima i gestikulacijama. Zaprepašćenja koje obuhvata igrača koji je upravo promašio cilj dostiže gomilu koja ispušta grdan jauk razočaranja. Isto tako, radostan skok atletičara koji je upravo potukao rekord smesta se prenosi na masu gledalaca koji se dižu jednim skokom i pljeskaju. Regresija, dakle, deluje (dovoljno, je, na primer, pratiti partiju ragbija) kao robotizacija, ujednolicanje masovnih afekata. Ne samo da preliv afektivne duge nisu poštovani, nego postoji i prostornovremenska sinkronizacija »obaveznog izraza osećanja«.

Drugi – ona klasični – vid masovne psihologije jeste *intelektualna masovna regresija*. »Kretnizacija«, o kojoj govori Manjan, pre svega je *zamagljenje viših kritičkih sposobnosti*. Kao, u suštini, psihomotorni i afektivni spektakl, sportski spektakl proizvodi izvestan oblik intelektualne hipnoze. Sportski gledač prima spektakl koji mu se nameće kao očeviđnost. To je baš ono opsesivno traženje vidičive, grube spoljašnjosti koja karakteriše sportski spektakl. Zamagljenje kritičkih sposobnosti može da ide, kada je sredina emocionalne fuzije veoma jaka, do izvesnog oblika sumračnog zamraćenja čula, pa čak i do haluzinacije. Manjan govori, u pogledu toga, »o stanju općinjenosti i iluzije«.

Najzad, poslednji vid zajedničke regresije odvija se u psihomotornoj mišićnoj oblasti. Sportski dogadaj zasniva spektakl u kojem se odvija vrsta psihomotične fuzije između izvođača i gledalaca. Ovi su njome svedeni na to da oponašaju, da dopunjaju, da mišićno ispravljaju pokrete šampiona. Utemeljava se mišićna veza na odstojanju. Gledaoci predstavljaju mišićni odraz pokreta koje su izveli sportisti. Gledač mišićno izvodi dribl, on takođe udara loptu u trenutku šuta, leže s golom da bi zaustavio »kožu« (loptu). Sportski spektakl predstavlja na masovnoj leževici veliku seansu društvenog mimetizma, gde su suštinski pokreti sportista oponašani, preslikavani, usvajani. Uostalom, nije retko da se posle meča prisustvuje fantazmovanom ponavljanju aposteriori viđenih pokreta. S druge strane, često se može utvrditi uzajamnost koja se utemeljuje između atletičara i gledalaca. Ovi proživljaju u svojim telima mišićni »geštalt« koji se odvija pred njihovim očima.

Mentalna regresija odvija se isto tako u oblasti onoga što Ž. Vine zove »magičnim postupcima«. Naime, opšte je poznato da su izvesni fudbalski igrači naročito sujevneri i pribegavaju svim vrstama postupaka namenjenih tome da se silom osvoji sreća. Na samom terenu možemo da utvrdimo da igrači nose talismane ili amulete. Osim toga, kada igrač postigne gol, nije retko da klekne i prekrsti se. Često čak, pre početka meča, za vreme slušanja himni, vidimo igrače kako mrmlijaju nekoliko sujevnerih čarobnih formula ili krste čelo i prsa. Gledaoci takođe ne izmiču ovoj »animističkoj« regresiji. Kako to piše B. Že: »Može se zabeležiti prisustvo infrastrukture sastavljene od arhaičnih elemenata. Naročito je animizam kao neka podloga sportske institucije. Sve je puno duša u sportu«.

Krajnja politička funkcija ove zajedničke regresije očeviđno je spašavanje utvrđenog reda, održavanje tlačiteljskih struktura. Što su ove represivnije, i regresija je jača. Možemo konstatovati da najizražnije pojave masovne regresije postoje u najdiktatorskim režimima. U nerazvijenim zemljama, sport je istinski opijum naroda, zanos i rastresenje u kojima su ludilarske regresije znatni. Sećamo se da je pobeda brazilskog fudbala u finalu šampionata sveta izazvala poznatu eksploziju zajedničkog ludila. Rad je prešao, došlo je do svetkovanja, karnevala, pijančenja. Gomila u divljem veselju razularila se pod zaštitom armije i policije. Bilo je čak i mrtvih. No, smisao orgije-svečanosti, regresije-raspuštenosti je jasan, kako ga je Freud analizirao u »Zajedničkoj psihologiji i analizi Ja«. Sport, kao i karneval i ostale narodne svetkovine, dovodi do regresije na libidinalno ili agresivno zadovoljenje odbijeno u normalno vreme. Ukratko, grubim »razularenjem« ostvaruje se kvazi-halucinatorno zadovoljenje u meri u kojoj sve pregrade padaju, u kojoj je »sve dozvoljeno«, i u kojoj se predmet želje konzumira u pohlepnoj i neposrednoj konzumaciji. Kako to beleži Freud: »Uprkos svim lišavanjima i restrikcijama koje su nametnute pojedincu, povremeno kršenje zabrana ustanovljava svuda pravilo i imamo za to dokaz u instituciji svetkovinu, koje su u početku bile samo zakonom dozvoljeni izgredi... Saturnalije Rimljana i karneval u naše vreme podudaraju se u ovoj suštinskoj tački svetkovine primitivnih za vreme kojih se prepuštao raskalastostima koje su uključivale kršenje najsvetijih zapovesti⁴⁵«.

Sport-spektakl danas je postao stalni mišićni karneval ili, kako to odlično kaže P. Lagijomi: »Sportski spektakli preuzeli su na sebe društvenu funkciju dodeljenu zajedničkim svetkovinama, karnevalima itd. Karneval predstavlja povremeno usmeravanje nezadovoljenja, nezadovoljstva i agresivnosti mase. Susreti na stadionima, s ovog stanovišta, samo su logičan nastavak antičkih borbi gladijatora i još aktuelnih korida, gde kraljuje sklonost ka nasilju⁴⁶«.

Redovno omogućavajući frustriranim proizvođačima da zadovolje svoje žestoke apetite, sistem usmerava tu energiju u pravcu ojačavanja svojih tlačiteljskih struktura. I kako to kaže Ž. Vine: »To proizlazi iz regresije na stepene razvoja na kojima nagomilana agresivnost, koja proizlazi iz frustracija izazvanih nedemokratskim društvenim odnosima, sprečava pojedinačno razvijanje i traži povremeno da se isprazni. Da to pražnjenje ne dovede do razaranja postojećih društvenih struktura, ono mora da bude usmeno na puteve saglasne sistemu«.

Prvi važan mehanizam koji omogućava usmeravanje masovne agresivnosti jest ono što je Freud analizirao pod izrazom »ulaganja mišićnog aparata«. Mišićni sistem, kaže Freud, kao sistem odnosa sa spoljnim svetom i njegovog materijalnog preobražaja, jeste povlašćeno sedište agresivne energije. Svaki mišićni pokret, naročito kada se umeće u okvir proizvodne energije, već je agresija protiv prirode. Freud beleži da bi »taj organ (odvoda rušilačkih sklonosti) bio predstavljen muskulaturom, a nagon smrti bi se odsas ispoljio (makar delimično) u obliku težnje ka uništavanju, upravljene protiv sveta i drugih živih bića«.

No, sport je puno, kulturno ulaganje mišićnog aparata. Moglo bi čak da se kaže da je sport institucija sistematske kulture mišićne sfere. To je čista kultura mišića. Sport predstavlja za masu istinsku mišićnu razularenost. On donosi mogućnost micanja, naročito učestovanja u pokretima sportista, bacakanja. Sport je, kulturno, triumf čina, pokreta, zračenja mišića. U sportu, kaže veoma tačno Ž. Manjan: »svečanosti tela i čudesni potlač-telesne energije što ga oni predstavljaju jeste ono što se gledaoci i sportisti okupljaju da proslave«.

Ali taj mišićni potlač jeste, da preuzmemmo izraz H. Markuzea, »kult agresivnog mišića«, ne baš one muskulature uložene erotski, estetski, nego mišićnog aparata, oruđa nasilja, korisnosti i dostignuća. Sport je čist kult pulsije smrti materijalizovane agresivnim naporom. Sport predstavlja, tada, put pražnjenja agresivne energije zaobilazno društveno kontrolisanim mišićnim radom. Sport, uprkos očigledno neobuzdanog života što ga pokreće, u stvari je kultura smrti. Sport je voljna praksa rizika smrti. Ako su većina sportova bezopasni što se tiče smrtnih rizika, oni ipak mogu da sve povuku u smrt. Uostalom, sportisti to znaju. Alpinizam, automobiliske trke, skijanje ili iscrpljujući maraton već su platili svoj danak u ljudskim životima. S druge strane, svaki sportski univerzum, zasnovan na kvantitativnom, linearном vremenu, kome je vreme trke ka smrti, energetskog principa ponavljanja, svakako nagoveštava svoju srodnost sa, po Fojdu, osnovnim načelima pulsije smrti.

Sport je politička ekonomija mišićne agresivnosti i smrti. On se javlja u svetu potpuno opustošenom smrću i opsednutom njenom stalnom prisutnošću. B. Že priziva, s ovog stanovišta, »ritual žestokog suparništva i onog nagona smrti koji nalazi svoj egzorcizam na razini simbola«. Sport je, dakle, istovremeno kult smrti i reakcija protiv nje. Šampion, obaračući rekord, potvrđuje moć pobedničkog života, ali on prihvata u isto vreme da je taj rekord namenjen tome da nestane. Po Hegelu: »Čas njihova rođenja takođe je čas njihove smrti«.

Sport zasniva sistem ekonomske ravnoteže energetskih mišićnih masa koje ne uspevaju da se ostvare u industrijskom radu. Primeničemo, u tom pogledu, da industrijski rad, u meri u kojoj se sve više mehaniči, postaje sve više automatizovan i, znači, sve više oslobađa mišićni rad u pravom smislu reči. U takvom industrijskom sistemu javlja se sport kao nužna mišićna nadoknada. Pojedinci potičeni zbog industrijskog gradskog rada moraju da pronađu delatnost koja ponovo uravnotežava njihov život. Oni moraju da pronađu protivrotov. Kako kaže L. Mamford: »Sport na kraju postaje jedna od najmanje delotvornih reakcija protiv maštine«.

Izbor i prevod s francuskog: G. Stojković

- Tret je odjoren iz knjige: Jean-Marie Brohm, *Sociologie politique du sport*, J. - P. Delarge, et, Pariz 1976. (Prev.) 1 B. Jea, *Le sport, la mort, la violence*, Ed. univer., Pariz 1972, str. 163.
2 H. Lenk, *Leistungssport in der Erfolgsgesellschaft* in *Leistungssport in der Erfolgsgesellschaft*, Hoffmann und Campe, Hamburg 1973, str. 160.
3 B. Jea, *La contre-société sportive*, in *Esprit*, n°10, 1973, str. 396.
4 H. Lenk, *nav. delo*, str. 23.
5 R. Caillols, *Le Mythe et l'homme*, Gallimard, Pariz 1938, str. 11.
6 M. Eliade, *Mythes et l'homme*, Gallimard, Pariz 1957, str. 34.
7 S. Freud, *Essais de psychanalyse*, Payot, Pariz 1973, str. 113.
8 Isto, str. 113.
9 *Le Monde* de 18. avgusta 1971.
10 L. Althusser, *Idéologie et appareils idéologiques d'Etat*, in *Positions*, Ed. sociales, Pariz 1976, str. 107.
11 J. Meyraud, *Sport et politique*, Payot, Pariz 1966, str. 241.
12 Isto, str. 232.
13 A. Gelhen, *Sport und Gesellschaft*, in *Das Grosse Spiel, Aspektedes Sports in unserer Zeit*, Fischer Bücherei, Frankfurt am Main 1965, str. 27.
14 *Essai de doctrine du sport*, Haut comité des sports, Pariz 1965.
15 L. Mumford, *Technique et civilisation*, Seuil, Pariz 1950, str. 250.
16 J. Meyraud, *nav. delo*, str. 241.
17 *Essai de doctrine du sport*, nov. delo, str. 71.
18 G. Magnane, *Sociologie du sport*, Gallimard, Pariz, 1964, str. 94.
19 G. Magnane, *nav. delo*, str. 95.
20 Isto, str. 95.
21 G. Magnane, *nav. delo*, str. 97.
22 *Le Monde* od 3. i 4. septembra 1972.
23 *Le Monde* od 2. septembra 1972.
24. 25 M. Bouet, *Signification du sport*, Ed. univer., Pariz 1968, str. 318.
26 L. Volpicelli, *Spectacle sportif et sport in: revue L'Homme sain*, n°3, Bordeaux 1962, str. 218.
27 M. Bouet, *nov. delo*, str. 519.
28 *Essai de doctrine du sport*, Haut comité des sports, *nav. delo*, str. 19.
29 G. Magnane, *nav. delo*, str. 23.
30 A. Redna, *Sport et agressivité*, in *Partisans, Sport, culture et répression*, Mespéro, Pariz, n°43, 1968, str. 91.
31 G. Magnane *nav. delo*, str. 35.
32 M. Klein, *Essais de psychanalyse*, Payot, Pariz 1967, str. 225.
33 G. Magnane, *nav. delo*, str. 25.
34 H. Adam, *Leibeszerziehung als Ideologie*, in: *Das Argument*, sv. 40, Berlin 1966, str. 404.
35 S. Freud, *Melaise dans la civilisation*, *nav. delo*, str. 65. i 66.
36 B. Jea, *Le sport, la mort, la violence*, *nav. delo*, str. 11.
37 *Essai de doctrine du sport*, *nav. delo*, str. 14.
38 E. Morin, *L'esprit du temps*, Grasset, Pariz 1962, str. 157. i 158.
39 B. Jea, *La contre-société sportive*, *nav. delo*, str. 404.
40 G. Vinnai, *Fussballsport als Ideologie*, Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt am Mai 1970, str. 73.
41 Isto.
42 P. Laguillaumie, *Pour une critique fondamentale du sport*, in: *Partisans, Sport, culture et répression*, *nav. delo*, str. 55.
43 G. Vinnai, *nav. delo*, str. 83.
44 Isto.
45 S. Freud, *Essais de psychanalyse*, *nav. delo*, str. 212.
46 G. Magnane, *nav. delo*, str. 104.
47 B. Jea, *La contre-société sportive*, *nav. delo*, str. 402.
48 L. Mumford, *nav. delo*, str. 265.
49 Isto.
- Potlač – verska svečanost američkih Indijanaca koja se sastoji u razmenjivanju darova. (Prev.)